

Realita, nebo mýty?

Každá podobná událost, ať se stane ve svobodném, nebo totalitním státě, vede k policejnímu vyšetřování. Komunistické bezpečnostní složky ale měly krom reálného rozkrývání zločinu³⁵¹ za cíl i vytvořit odstrašující příklad pro ty, kdo by se snad pokusili Josefa Krysličku následovat. Na následujících řádcích tak budu popisovat možné motivace pravděpodobně plánovaného útoku, tak jak o nich hovoří prameny či pamětníci. Zmíním i ty, které se nezakládají na pravdě, přesto mezi lidmi kolují.

Spis k „Akci Trojka“ v opisech uvádí, že Kryslička byl podezřelý pro své kontakty a napojení na členy bývalé partyzánské „divize“ Václavík. Vyšetřovatelé zaznamenali jeho časté pracovní cesty a nedávnou týdenní návštěvu (šest dní před výbuchem) v Hradci Králové. Dávali ji do spojitosti s Janem Ptáčníkem:

„V souvislosti s výbuchem se projevuje podezření, že jde o protistátní činnost osob zapojených do ‚partyzánské‘ práce v době revoluce v květnu 1945. Kryslička byl poslední dobou činný v SBS v Liberci a jako národní správce/vedoucí sportovního obchodu podnikal časté jízdy autem po severovýchodních, severních a severozápadních Čechách. V Hradci Králové byl posledně, pokud se zjistilo, od 17. do 24. 4. 1949, tedy šest dní před svojí smrtí. V Hradci a okolí má Kryslička mnoho známých, hlavně členů býv. divize ‚Václavík‘.“³⁵²

Tato „partyzánská stopa“ je podpořena také záznamy v archivu z pozůstatosti Jana Ptáčníka. Doloženy jsou kontakty mezi Krysličkou a Ptáčníkem i to, že Šudoma s Krysličkou ze skupin sdružených ve Václavíku pocházeli, o jejich osobních vztazích ovšem není více známo. Spolu se Škrancem byli v SČP, takže je pravděpodobné, že se seznámili tam. Podle výpovědí pamětníků působili jako přátelé.³⁵³

Právě Kryslička se Škrancem byli v domě v ulici U Novostavby známí, pravidelně chodívali k mladému Stanislavu Richterovi, údajně hrát karty. Stanislav Richter starší však součástí společnosti nebyl. Dle tvrzení Květy Vrbové, která žila o patro výše, oné noci přišel pozdě domů z večírku a sháněl se

351 Čímž podle tehdejších platných zákonů minimálně držení takového množství výbušniny bylo.

352 ABS, Historický fond Státní bezpečnosti, inv. j. H-238-1, s. 31.

353 Rozhovor autorky s Květou Vrbovou, roz. Růtovou, Bělá pod Bezdězem, 20. 7. 2017.

po sodě, protože mu nebylo dobře. Manželka jej údajně poslala do koupelny, z níž se už nevrátil. Zapojení do skupiny pamětnice vyloučila.³⁵⁴

To, kolik dalších osob bylo s Krysličkou, Škrancem a Richterem mladším spojeno, není možné úplně zrekonstruovat. Některou spoluprací ale potvrzují i vzpomínky pamětníků, například zapojení Vojtěcha Talíka – ten měl na přepravu nálože zapůjčit automobil.³⁵⁵

Otázkou však zůstává, co bylo cílem výbuchu – respektive kdo. Jmen těch, kteří měli být obětí plánovaného útoku, je celá řada. Ve vzpomínkách pamětníků a archivních pramenech najdeme Jana Haruse,³⁵⁶ Václava Kopeckého³⁵⁷ i Klementa Gottwalda.³⁵⁸ Nejčastěji se jako konkrétní cíl uvádí prvomájová tribuna, na níž dotyční údajně měli vystupovat. Tvrzení z následného procesu, že dalšími cíli bombového útoku měly být krajský sekretariát KSČ a krajská politická škola, se nepodařilo nijak doložit.

Účast přímo Klementa Gottwalda je silně nepravděpodobná, ale první dva jmenovaní byli reálnou možností. Na dobových fotografiích ze sbírek Severočeského muzea je ale zachycen pouze poslanec Jan Harus. Dalším, kdo na osudové tribuně měl stát, byl Jiří Durdil, předseda KNV. Ten měl navíc vystoupit jako hlavní řečník.³⁵⁹ Na fotografiích se jej bohužel nepodařilo identifikovat. Zato je známa totožnost³⁶⁰ několika dalších osob, které se na tribuně nacházely – Rudolf Vetiška,³⁶¹ Emilie Knotková³⁶² a JUDr. Emil Smutek.³⁶³ Podle vzpomínek Jana Šolce mladšího měl na tribuně stát i jeho

354 Tamtéž.

355 Rozhovor autorky s Lubomírem Talíkem, Olomouc, 29. 5. 2014.

356 ABS, Historický fond Státní bezpečnosti, inv. j. H-238-1, s. 31.

357 ČERNÁ, Alena. *Organizační zajištění a průběh oslav 1. máje na Liberecku v letech 1945–1989* (diplomová práce). Technická univerzita v Liberci 2013, s. 170.

358 Rozhovor autorky s Lubomírem Talíkem, Olomouc, 29. 5. 2014.

359 ČERNÁ, Alena. *Organizační zajištění a průběh oslav 1. máje...*, přílohy.

360 Osoby na fotografiích ze sbírek Severočeského muzea identifikoval Jan Šolc mladší.

361 * 25. prosince 1895, aktivní v KSČ již v meziválečném období. Člen protektorátního komunistického odboje, o svých zážitcích sepsal knihu *Skok do tmy*. V letech 1945–1949 vedoucí tajemník KV KSČ ve Strakonících, následně mezi lety 1949 a 1951 v Liberci. Od 30. května 1948 do 27. listopadu 1954 byl poslancem Národního shromáždění. Viz: PSPČR, Poslanci a orgány [online], [cit. 1. 7. 2014], dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=285&id=4446>; Přehled funkcionářů ústředních orgánů KSČ 1945–1989 [online], [cit. 1. 7. 2014], dostupné z: http://www.cibulka.net/nnoviny/nn2000/nn10_1100/obsah/02.htm.

362 Mezi lety 1954 a 1964 řídila městský národní výbor v Liberci. Viz: KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci*, s. 423, 431.

363 První předseda poválečného (1945) MNV v Pelhřimově, předseda představenstva Severočeského konzumního družstva v Liberci. Pamětník Jan Šolc mladší se o něm vyjádřil slovy: „JUDr. Emil Smutek třímal v rukou, jako náměstek primátora, finance města, kterým nikdo jiný nerozuměl. Muž vysoké zavalité postavy, málomluvný, byl „stínem mocenské skupiny“. Náš soused v kavárně NISA, rozhodně nebyl smyšlením a cítěním komunistou. Pocházel z intelektuálské pelhřimovské rodiny, měl rozsáhlou knihovnu a nejčastěji byl

Oslavy 1. máje v Liberci roku 1949, snížená tribuna

spatřován v primátorské lóži divadla. Pokud vím, dožil klidně a nebyl postižen žádnou čístkou.“ Viz: ANDRESOVÁ, Jana. *Kulturní život v Liberci po druhé světové válce* (diplomová práce). Univerzita Pardubice 2009, s. 63; STUDÝNKOVÁ, Radana. *Muzea na Vysočině v období druhé světové války* (rigorózní práce), Brno 2012, s. 203; Rozhovor autorky s Janem Šolcem, Liberec, 30. 6. 2014.

otec, MUDr. Jan Šolc. Jeho funkci by to odpovídalo, ale na fotografii vzhledem k tomu, že se od brzkých ranních hodin účastnil zásahu u zříčeného domu, logicky není.

Samotná tribuna byla umístěna na náměstí Bojovníků za mír (dnešní náměstí Dr. Edvarda Beneše). Alena Černá ve své diplomové práci věnované prvomájovým oslavám na Liberecku píše, že „podle dobových fotografií nakonec kvůli ochranným opatřením z nepodařeného atentátu nestáli funkcionáři na připravené tribuně, ale na chodníku, ve stejné rovině jako manifestující“.³⁶⁴ Je skutečně zajímavou otázkou, zda si StB mohla výbuch v ranních hodinách spojit s ohrožením průvodu. Rovněž není jasné, zda byla tribuna připravena a následně z bezpečnostních důvodů odstraněna. Faktem je, že podle fotografií stojí hodnotáři skutečně jen na nízkém pódiu.

To, že si Krysličkova skupina údajně vybrala za den útoku zrovna První máj, není náhodou. Již v roce 1949 šlo o pro stranu velmi významný svátek, který se snažila ve společnosti etablovat, což se jí, jak dobře víme, povedlo. Dokonce se měla místo upalování čarodějnic začít upalovat protikomunistická reakce (slamění panáči).³⁶⁵ O rok dříve měly navíc oslavy velký úspěch a účast. Výběr data by tak byl zcela logický.

Další otázkou, kterou je nutné si položit, je skupina samotná. Existovalo propojení mezi jednotlivými členy tak, jak je vylíčila Státní prokuratura, nebo šlo o pouhý konstrukt? Zde stojí veškeré úvahy na tenkém ledu spekulací. Je jisté, že se jednotliví aktéři mezi sebou víceméně znali, někteří blíže, jiní povrchněji. Vztahy (známost) mezi Josefem Krysličkou a Stanislavem Šudomou lze pomocí pramenů doložit, stejně jako mezi Krysličkou a Šolcem. Rovněž se oba znali s Vojtěchem Talíkem, který byl stejně jako oni součástí městských struktur. Navíc Talík se Šolcem byli údajně oba členy Svazu brannosti. Kryslička se také znal, jak bylo řečeno výše, i s Ladislavem Škrancem. Tím ale veškerá jistota končí a je třeba se spoléhat na výpovědi zaznamenané v soudním spisu. Ze žádostí o milost či o obnovení procesu ovšem nic nenasvědčuje tomu, že by konstrukt byl až tak sofistikovaný, že by dával dohromady lidi, kteří se vůbec neznali. Naopak, pro pracovníky Bezpečnosti bylo jednodušší stavět na určitých již existujících vazbách.

O přímém navázání Jana Šolce na skupinu lze silně pochybovat, což podporuje i svědectví jeho syna. Ten tvrdil, že k žádné přímé konspiraci nedošlo a že jeho otec pouze pomohl vězněným tak jako už mnohokrát dříve.

Schéma, jak je načrtli vyšetřovatelé, bylo příliš komplikované. S největší pravděpodobností se však zakládalo na reálných základech. V rodině Vojtěcha Talíka se totiž tradovalo, že byl odsouzen a vězněn za přípravu atentátu,

364 ČERNÁ, Alena. *Organizační zajištění a průběh oslav 1. máje...*, s. 172.

365 Tamtéž, s. 107.

Oslavy 1. máje v Liberci roku 1949, slavnostní průvod

respektive, že k tomu zapůjčil svůj vůz.³⁶⁶ Talík byl také ve všech pramenech soudní povahy označován za toho, kdo měl původně doručit výbušninu na místo. A vzhledem ke konstrukci tribuny by zaparkovaný vůz mohl být vhodným prostředkem.

366 Rozhovor autorky s Lubomírem Talíkem, Olomouc, 29. 5. 2014.

Různé verze toho, co se vlastně stalo, souvisejí mimo jiné i s tím, že se tisk výbuchu věnoval až v souvislosti s procesem. Potvrzují to rešerše i (některé) výpovědi pamětníků. První novinová zmínka pochází z 18. května 1951, kdy ve *Stráži severu* vyšel článek „Banda spiklenců a teroristů před státním soudem v Liberci“. O dva roky později tedy došlo ke značnému posunu ve výkladu událostí. Již se nejednalo o výbuch plynu, ale o organizovanou „teroristickou skupinu“, která údajně konala proti zájmům tehdejší Československé republiky.

Oficiální a veřejnosti prezentovaná verze výbuchu hovořila o organizované teroristické skupině, která měla v úmyslu škodit tzv. lidově demokratickému zřízení. O události se de facto začalo mluvit až ve spojitosti s vyšetřováním a soudním stáním. Dle pamětníků bylo možné získat vstupy na samotný soudní proces. Kdo takové „štěstí“ neměl, mohl jej sledovat zprostředkovaně pomocí štvavé kampaně v rozhlasu či v tisku.³⁶⁷ To byly typické součásti mechanismu politických procesů a charakteristický rys monstrprocesů. Dobová propaganda si jako cíle vytyčila legitimizaci daného procesu, vyvolání strachu a obviněné se již předem snažila označit za pachatele hrůzných činů, takže si veřejnost mohla jejich odsouzení přát. Podstatná byla také výchovná funkce procesů, které ukazovaly, slovy doby, jak je důležité stát na straně lidově demokratického státu v jeho boji proti západním kapitalistům.

Zacíleno bylo na širokou společnost, u největších monstrprocesů byly proto typické různé „rezoluce lidu“, které přicházely z továren, odborových skupin, ba dokonce i škol.³⁶⁸ Dalším charakteristickým znakem, který se objevoval, bylo využití filmu, respektive televize. Jako příklady lze uvést propagandistický pseudodokumentární film *Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení*,³⁶⁹ nebo filmový záznam procesu se Slánským a spol. V době

367 Rozhovor autorky s Janem Šolcem, Liberec, 6. 8. 2013.

368 Příkladem může být hysterická štvavá kampaň, kterou režim rozpoutal při procesu s Miladou Horákovou a národními socialisty. Šlo o typický rys procesu podle sovětského modelu. Viz: KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, s. 68. Více viz: KAPLAN, Karel. *Největší politický proces: „M. Horáková a spol.“*, 1. vyd. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1995, ISBN 80-85270-48-X.

369 Krátkometrážní film Přemysla Freimana, natočený v roce 1950 za účelem zdiskreditovat katolickou církev a její duchovní. Dokument se věnuje tématu tzv. číhoštského zázraku, kdy mělo v kostele faráře Josefa Toufara opakovaně dojít k zázraku (pohyb oltářního křížku směrem na západ). Autor se snažil propojit „kapitalistický západ“ (tzv. americký brouk) se „zkaženou a buržoazní církví“. Používá k tomu celou škálu metod, od zobrazení „tlustých“ církevních hodnostářů až po Američany tahající za provázky „evropské buržoazie“. StB faráře Toufara zatkla a velmi krutě vyslýchala. Vyšetřovatelé se jej snažili donutit k přiznání, že pohyb křížku sám nachystal (ostatně tak je to zachyceno v dokumentu, ovšem nefunkčnost zobrazovaného zařízení je očividná). Traduje se, že byl dokonce donucen v tomto filmovém dílku sám účinkovat, ale byl výslechy natolik zesláblý, že jej museli podpírat. Ze samotného filmu není jasné, kdo „hlavního hrdinu“ ztvárnil. Další „legen-

normalizace se k některým tématům vracel populární krimiseriál *Třicet případů majora Zemana*.³⁷⁰ Nebylo neobvyklé, že doboví propagandisté jednotlivé kampaně kombinovali a vytvářeli tak představu absolutního zla.³⁷¹

Dehonestace obviněných byla na prvním místě, tisk o presumpci nevinu už ani neuvažoval, byli již předem odsouzeni. Senzace, kterou obdobná sdělení tisku vyvolávala, byla přímo spojená s napjatým očekáváním odsuzujícího rozsudku. Jedinou otázkou tedy bylo, jak vysoký trest zločinci (protože jinak jim už nikdo neřekl) obdrží.

Jak uváděl článek, který vyšel ve *Stráži severu*:

„Jedním z nejhnusnějších prostředků, kterým obvinění chtěli zničit republiku, byl teror. Spiklenecká skupina Josefa Kryslíčky proto připravovala teroristické akce na 1. května 1949 a následující dny. Po uskutečnění těchto akcí chtěli obvinění uprchnout do západního Německa, aby tam dále útočili proti naší republice a pracujícím lidu. Jen předčasnou explozí výbušnin v ranních hodinách na 1. května 1949, při níž hlavní vedoucí protistátní činnosti zahynuli, nemohl být teroristický čin proveden. Obžalovaní se pak snažili o útěk do zahraničí. MUDr. Šolc se k trestné činnosti obviněných připojil po jejich zatčení a umožnil útěk dalšího člena protistátní skupiny.“³⁷²

I v tak krátké ukázce lze vypíchnout slova „z nejhnusnějších“, „spiklenecká“, „teroristické“ a „protistátní“, která mají jasně pejorativní význam. Stejným stylem pak hovořily nejen všechny informace v tisku, ale i prameny vyšetřovací a soudní povahy. Odsuzující hodnocení tedy nebylo v žádném případě výjimkou.

dou“, která koluje, je ta, že kněze hrál sám generální prokurátor Karel Čížek. Jisté však je, že Josef Toufar na následky nelidského zacházení ve vyšetřovací vazbě zemřel. Více viz: DOLEŽAL, Miloš. *Jako bychom dnes zemřít měli. Drama života, kněžství a mučednické smrti číhoštského faráře P. Josefa Toufara*, 1. vyd. Pelhřimov, Nová tiskárna Pelhřimov 2012, ISBN 978-80-7415-066-1; FORMÁNKOVÁ, Pavlína. *Kampaň proti „americkému brouku“ a její politické souvislosti. Paměť a dějiny*, 2008, č. 1, s. 22–38, ISSN 1802-8241.

370 BÍLEK, Petr A. (ed.). *James Bond a major Zeman. Ideologizující vzorce vyprávění*, 1. vyd. Příbram – Litomyšl, Pistorius & Olšanská – Paseka 2007, ISBN 978-80-87053-05-8.

371 Např. FORMÁNKOVÁ, Pavlína. „Vypořádali jsme se s Horákovou, vypořádáme se i s americkým broukem!“ (Kampaň provázející proces s JUDr. Miladou Horákovou). *Paměť a dějiny*, 2008, č. 2, s. 20–41, ISSN 1802-8241.

372 Banda spiklenců a teroristů před státním soudem v Liberci. *Stráž severu: List Národní fronty v českém pohraničí*, 18. 5. 1951, roč. 6, 1951, s. 3, ISSN nedostupné.